

MORAVSKÉ CÍRKEVNÍ DĚJINY 16. STOLETÍ

Martin Rothkegel. Mährische Sakramentierer des zweiten Viertels des 16. Jahrhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Zeising (Jan Čížek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder. (Bibliotheca bibliographica Aureliana sv. 208 – Bibliotheca dissidentium sv. 24, ed. André Séguenny), Éditions Valentin Koerner, Baden-Baden & Bouxwiller 2005, 253 s. – 20 obr.

K velkým vydavatelským počínům evropského církevně-dějinného bádání v období ranného novověku posledních let patří i ediční řada *Bibliotheca dissidentium*, kterou v Praze na půdě Evangelické teologické fakulty UK před lety představil sám její zakladatel a dlouholetý redaktor André Séguenny. Jak již její název napovídá, řada se orientuje na životech a dílech tzv. náboženských disidentů, tedy nonkonformistů či sektářů, jdoucích vždy alespoň zpočátku s reformací, později vedle ní, nebo dokonce i proti ní. K našemu prostředí se *Bibliotheca* přihlásila již svým druhým svazkem o antitrinitářích 16.–17. století; církevním dějinám Čech a Moravy je věnován také její poslední svazek.

Autorem dvacátého čtvrtého svazku je pilný badatel v oblasti církevních dějin ranného novověku ve střední Evropě, jeden z předních znalců tehdejší novokřtěnecké literatury i moravských náboženských poměrů, Martin Rothkegel. Z jeho pera vzešel nyní precizní obraz literární činnosti čtyř známých/neznámých postav církevních dějin druhé čtvrtiny 16. století: Matěje Poustevníka († po 1545), Beneše Optáta († 1559), Jana Čížka († 1528), Jana Dubčanského ze Zdenína († 1543) a habrovanských bratří.

Všechny čtyři postavy autor práce ve svém úvodu, ba již v samotném titulu, označuje termínem „moravští sakramentáři“. Učení o eucharistii je tedy pro jejich díla nosné a svým pojetím si proto také vysloužili buď kritiku a odmítnutí ze strany tehdejších oficiálních církví (podobojí a římské), či ze strany tehdy nelegální Jednoty bratrské; a stalo se tak prubířským kamenem i jejich vlastní teologie. Rothkegel nalézá v tomto bodě zřetelný ohlas starších husitských myšlenek (viklefsko-táborských a Chelčického) na straně jedné, na straně druhé ovšem i zřetelný vliv humanismu, prostředkováný dílem Erasma Rotterdamského, a reformace, kterou všem přiblížilo hlavně setkání se spisy „reformovaného humanisty“ Ulricha Zwingliho. Samo označení „sakramentáři“ je pak sice v kontextu knihy přesné a spolu s autorovým výkladem v předmluvě zcela na místě, na druhé straně však dnešního čtenáře poněkud mate, zvláště když se v dosavadní literatuře s tímto termínem příliš nesetkával a narážel spíše na pojem „spiritualisté“, popř. „sektáři“. Přesto právě Rothkegelův termín se zdá být přesný, neboť na základě rozboru příslušných spisů z něj více září vůdčí teologická kategorie, nežli hodnocení díla řečených postav z hlediska jejich pouhého nonkonformismu či, spíše moderně chápaného, sektářství.

Práce sama je rozvržena následovně a její schéma si budeme ilustrovat např. na Matěji Poustevníkově, jemuž je věnována první část knihy. Ten je nejprve před-

staven svým stručným životopisem, pochopitelně založeným na studiu pramenů a dosavadní literatury. Poté následuje soupis pramenů 16. století, které Poustevníka v rámci svého obsahu zmiňují, nebo ilustrují jednu z etap jeho života. K nim je pak připojen soupis samostatných matějovských studií i přehled všech prací, které jej zmínily a vyšly mezi rokem 1600 a současností. Po tomto zevrubném přehledu bádání, doplněném o cenné dobové relace, autor přistupuje k vlastnímu centru celé své práce, jímž je zmíněný soupis literární činnosti čtyř moravských sakramentářů, a tedy i k dílu Matěje Poustevníka. To zde dělí na tisky jeho samostatných prací a korespondenci, kdy ke každé textové jednotce přikládá transliterovaný přepis titulního listu v případě tištěného díla, či obvyklý název v případě listů. Přidává také informace o záznamech ve známých bibliografických soupisech a edicích, ovšem nejcennější jsou Rothkegelovy sumáře jednotlivých děl, které nás v případě vzdálených či nedostupných originálů seznamují jednak s jejich obsahy, ale zároveň potvrzují i autorovo hluboké seznámení s příslušnými prameny.

Toto schéma, platné i pro postavy další, je proto vítaným doplňkem jak klasických bibliografických soupisů typu *Knihopisu českých a slovenských tisků* či nejnovějšího *Soupisu cizojazyčných bohemik* z let 1500–1800, které mohou z Rothkegelovy práce čerpat mnohé doplňky a opravy k jednotlivostem svých záznamů. Práce však navazuje i na skvělá repertoria Pavla Spunara, která ve svém bohatém (zejména husitském) rozsahu končí právě v období jagellonském, které souzní a přechází v dobu Rothkegelových moravských sakramentářů, kdy autor sám tak vlastně zaplňuje úzkou mezeru při celkovém a spíše snovém bibliografickém zpracování předbělohorských církevních dějin, omezeném dosud vlastně jen na díla Blahoslava a Komenského, popř. humanistických básníků, jejichž poetické dílo podala v soupisu výtečná *Rukověť humanistického básnictví*. Vzácné na knize však je i to, že přináší na dvacet faksimilí převážně titulních listů jednotlivých spisů, které práci doplňují nejen po stránce estetické, ale poslouží i k budoucí evidenci provenience dalších nalezených spisů z pera Poustevníka, Optáta, Čížka či Habrovanských, nemluvě o jejich hodnotě kunsthistorické.

Jedinou drobnou chybou, kterou v práci nacházíme a o níž věděl již sám její autor v době tisku, je záměna svatojakubského kostela v Kutné Hoře s tamním svatoborborským chrámem (s. 158). Doplnit však zde můžeme Rothkegelovu práci zatím i v bodě nedělní postily Benedikta Optáta z Telče, kdy autor opomněl zahrnout do své práce i její částečný opis z přelomu 16. a 17. století v rukopise č. 121 Archivu a knihovny Synodní rady Českobratrské církve evangelické v Praze (s. 75), na který již dávno upozornil Antonín Frinta, ale na světlo jej přinesl teprve nedávno publikovaný soupis rukopisů církevních knihoven v Čechách a na Moravě.

Práce někdejšího pražského Němce Martina Rothkegela naplnila, byť částečně a svým způsobem, dávný sen evangelického historika Otakara Odložilíka: popsat předbělohorské sektářství v jeho rozmanitosti a na základě jeho vlastních spisů. K tomu sám Odložilík přistoupil po studiu habrovanských spisů a zveřej-

nění svých poznatků formou obsáhlé studie, ale příslibené dílo samo nikdy nedokončil. K jeho naplnění proto nyní platně přispívá nová Rothkegelova práce, k níž musí sáhnout každý badatel, který se chce orientovat v náboženských proměnách 16. století, ovšem i v teologii a myšlení těch, kterým náš autor přisoudil název „moravští sakramentáři“, stejně jako knihovník, opatrující fondy rukopisné a tištěné, či badatel o Jednotě bratrské, s níž mnozí z Rothkegelových autorů měli nemálo co do činění. Její cena je proto nejen v bio-bibliografickém soupisu čtyř postav české reformace, ale zejména v uchopení jejich vztahu jak k domácí husitské tradici, tak i k humanismu a reformaci světové, který se projevil v zachovaném díle několika pozoruhodných a protiproudých jedinců druhé čtvrtiny 16. století: Matěje Poustevníka, Beneše Optáta z Telče, Jana Čížka a Jana Dubčanského i s jeho habrovanskými bratry.

Na sám závěr je třeba litovat, že badatel, jakým je autor práce o moravských sakramentářích, dosud nepublikoval své práce o moravských novokřtěncích v Mikulově či o korespondenci olomouckého biskupa Stanislava Thurza, jimž věnoval mnohý svůj badatelský čas a úsilí, a kterými by významně obohatil naše poznání církevních dějin předbělohorské Moravy a Čech. Je také škoda, že mnoho jeho prací o církevních dějinách střední Evropy zůstává našemu prostředí až na výjimky vlastně utajeno. Na druhou stranu je stále nadějně očekávat Rothkegelovo *opus magnum* v podobě soupisu novokřtěnecké literatury 16.–17. století, na němž se po předběžných (a kladných) projevech teprve ukáže rozsah a erudice německého absolventa českých vysokých škol, nadšence pro středoevropské církevní dějiny, Martina Rothkegela.

Ota Halama